

## МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

*МАРЕНИЧ Т.Г., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,  
ЛУЦЕНКО О.А., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА*

*В статті обґрунтовано підходи до оцінки формування та використання основних засобів.*

*At this article the approaches to the estimation of formation and using capital assets has been substantiated.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Визначення системи показників для оцінки відтворення основних засобів є необхідною умовою здійснення глибокого аналізу та розробки пропозицій і рекомендацій по удосконаленню управління цим процесом. Особливо важливе значення має визначення сучасного стану та показників ефективності використання основних засобів у сільськогосподарському виробництві, де матеріально-технічна база потребує удосконалення та поліпшення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням проблеми оцінки формування і використання основних засобів займалися провідні вітчизняні вчені-економісти, серед яких слід відмітити Андрійчука В.П.[1], Пасічника П.П. [2] та інших [3-9]. Зокрема Геруном Г.І., Підлісецьким Г.М. [3] було рекомендовано систему натуральних показників – для характеристики окремих об'єктів основних засобів і вартісних – для характеристики стану і використання основних засобів у цілому по господарству, які доповнюють один одного і дозволяють більш повно визначати ефективність використання основних засобів. Палтерович Д.М. [4] стверджує, що система показників повинна включати характеристики умов виробництва та його затрати, фондомісткість, а також прямі показники використання засобів праці. Дзикович В.Я., Мусяка Ю.П., Ковалев А.Ф. [5, 6] пропонують обмежене коло показників ефективності використання основних засобів – фондовіддачу і рівень їх рентабельності. Ульянов М.Г., Мусяка Ю.П. [7,5] – вихід валової

продукції на одиницю сільськогосподарських угідь, приріст чистої продукції, вивільнення робочої сили. Однак поки що не відпрацьований комплексний підхід щодо системної оцінки чинників формування і використання основних засобів.

**Метою статті** є обґрунтування методики оцінки і удосконалення системи показників ефективного використання основних засобів.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема раціонального використання основних засобів у нинішніх умовах є досить актуальною. В аграрній сфері спостерігається скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження рівня фондо- й енергозабезпеченості виробництва, погіршується технічна і технологічна оснащеність. Проте одним із головних завдань підприємства є підвищення ефективності використання наявних основних засобів. Загальновідомо, що основним показником, який би визначав доцільність і ефективність використання основних засобів є фондовіддача. Як підкреслюють Гайдучок Т. С. і Лагодієнко В. В. [8, 9] цей показник відображає всі фактори, які впливають на ефективність використання основних засобів через рівень інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції.

При визначенні фондовіддачі у всіх формах сільськогосподарських підприємств вихідними є обсяг валової продукції, який ведеться у співставних цінах, та середньорічна балансова вартість основних виробничих засобів с. – г. призначення. За 2000-2011 рр. рівень фондовіддачі збільшився у сільськогосподарських підприємствах України в 3,2 р., а в Харківській області – у 2,2 рази [10]. Однак, реально оцінюючи такий стан слід відзначити, що за попередні роки не спостерігалось відповідного збільшення продукції ні в абсолютному вираженні, ні в перерахунку на одиницю земельної площі. Таким чином спостерігається ітучне збільшення фондовіддачі за рахунок зменшення основних засобів у сільськогосподарських підприємствах майже двічі.

Слід зауважити, що рівень фондовіддачі не завжди достатньо та об'єктивно свідчить про ефективність використання основних виробничих засобів. Справа в тому, що при нині діючих високих цінах на засоби виробництва, особливо імпортні, їх вартість випереджає приріст валової продукції, яка розраховується по внутрішнім стабільним порівняльним цінам. В цьому випадку розмір валової продукції на одиницю вартості основних засобів може

знижуватися, а фондovіддача – падати.

Для усунення такого протиріччя Пасічник П.П. [2], пропонував використовувати для розрахунку фондovіддачі показник продуктивності сукупної праці – живої та уречевленої.

$$\Phi_o = \frac{B_n}{O_z + Z_n}, \quad (1)$$

де  $\Phi_o$  – фондovіддача;

$B_n$  – валова продукція с.- г. в порівняних цінах;

$O_z$  – основні засоби с. - г. призначення;

$Z_n$  – оплата праці у цілому по господарству працівників сфери матеріального виробництва.

Блянкман Я. М. і Лагодієнко В. В. [11, 9] вважають, що одним з вирішальних факторів, який має суттєвий вплив на ефективність використання основних виробничих засобів, є родючість землі. Тому, при визначенні рівня фондovіддачі необхідно враховувати при інших рівних умовах проведені заходи щодо підвищення родючості земель. З цією метою фондозабезпеченість і вихід валової продукції слід, на думку авторів, співставляти із земельною площею. Вони вважають, що це дасть можливість не тільки оцінити ефективність використання основних засобів, але і рівень інтенсифікації виробництва.

Зменшення основних засобів пояснюється умовами нестабільності ринку і невідпрацьованих ринкових механізмів, відсутності планування і прогнозування, неврегульованістю змін в галузевій структурі виробництва - де скорочуються і ліквідуються фондоемні галузі тривалої кон'юнктури – скотарство, вівчарство, овочівництво, буряківництво, кормовиробництво тощо. У зв'язку з цим стає необхідним при аналізі та плануванні фондозабезпеченості та фондovіддачі враховувати:

— фондоемність окремих видів продукції з урахуванням її коротко-, середньо- і довгострокової кон'юнктури;

— склад, структуру і стан засобів за ступенем зносу, оновлення, вибуття, строками використання (експлуатації);

— ступінь технічного зносу натуральних об'єктів активних і пасивних засобів;

— рівень використання потенціалу засобів, як складових потужностей сукупних засобів;

— можливості придбання нових засобів виробництва з урахуванням перспектив розвитку галузевої та виробничої структур сільськогосподарських підприємств.

Однією з умов ефективного використання основних засобів є дотримання встановленої доцільної фондоємності продукції сільського господарства. На цьому наполягають у дослідженнях вітчизняні економісти, зокрема Дзикович В.Я., Мусяка Ю.Г., Лукінов І.І., Емець І.І., Панасик Б.Я. [12]. Ними було підготовлено методичку розрахунку фондоємності сільськогосподарської продукції, яка повинна визначатися як виробнича та повна. Виробнича фондомісткість продукції розраховується за формулою:

$$K_{\epsilon} = \frac{\Phi_{\epsilon} + O}{B}, \quad (2)$$

При розрахунку повної фондоємності ( $K_n$ ) до складу основних засобів слід відносити виробничі с.- г. призначення та невиробничі засоби ( $\Phi_n$ ):

$$K_n = \frac{\Phi_{\epsilon} + \Phi_n + O}{B}, \quad (3)$$

де  $K_{\epsilon}$  – виробнича фондоємність продукції;

$\Phi_{\epsilon}$  – середньорічна вартість основних виробничих засобів;

$O$  – обсяг витрат оборотних засобів;

$B$  – валова продукція, вироблена за рік.

Ми вважаємо, що також доцільно доповнити показник фондовіддачі визначенням по підприємству розміру прибутку, рівнем і нормою рентабельності. При збитковості – зниженням суми збитків у розрахунку на одиницю вартості основних виробничих засобів. Це дасть можливість виявити позитивний вплив основних виробничих засобів на підвищення продуктивності праці, зниження ресурсоємності та собівартості продукції, збільшення доходів, окупність авансованого капіталу. Такий комплексний підхід до оцінки фондовіддачі, на нашу думку, буде більш повно та об'єктивно характеризувати ефективність їх використання.

Для підвищення фондовіддачі та більш повного використання наявних засобів, підвищення потенціалу їх потужностей вважаємо за доцільне, застосовувати натуральні показники по галузях і підприємствах. З цією метою можна використовувати коефіцієнти, які

характеризують використання основних засобів за часом експлуатації та потужністю, які мають розраховуватись за наступними параметрами:

— коефіцієнт за ступенем використання основних засобів за часом — періодом, сезоном, місяцем, роком, тривалістю нормативної експлуатації ( $K_g$ );

— коефіцієнт за ступенем використання виробничих потужностей у відповідних часових періодах ( $K_m$ );

— інтегральний коефіцієнт використання основних засобів, який може бути встановлений як добуток перших двох коефіцієнтів ( $K_i$ ):

$$K_i = K_g \times K_m .$$

Одержані дані по коефіцієнтах використання основних засобів природно не дозволяють зробити висновок про ефективність використання всіх виробничих засобів в сукупності, оскільки часткові натуральні показники будуть характеризувати ефективність використання стосовно конкретних речових об'єктів певних галузей, проте дозволять вести цілеспрямовану роботу по повному їх використанню.

**Висновки.** Оптимальний рівень і організація раціонального використання основних засобів буде сприяти збільшенню виробництва продукції, підвищенню продуктивності праці та рентабельності, зниженню собівартості продукції. Застосування обґрунтованої системи показників дозволить врахувати одночасно комплекс чинників, які прямо впливають на ефективність використання засобів, вести цілеспрямовану роботу по повному використанню наявних основних засобів, підвищенню потенціалу їх потужностей і в кінцевому підрахунку по підвищенню фондівіддачі.

### Література.

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. — 2-ге вид., допов. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Організація праці у тваринництві : підручник / За ред. П.П. Пасічника. — К.: Урожай, 1967. — 116 с.
3. Підлісецький Г.М. Основні виробничі фонди сільського господарства : ефективність, оновлення, оцінка / Г. М. Підлісецький, П.М. Герасим, М.І. Герун та ін. — К.: Урожай, 1995.- 192 с.
4. Палтерович Д.М. Планирование технического перевооружения производства / Д.М. Палтерович — М. : Экономика. — 1982. — 232 с.
5. Дзикович В.Я. Фондовіддача і шляхи її підвищення у

колгоспах / В. Я. Дзикович, Ю. П. Мусяка – К.: Урожай, 1971. – 144 с.

6. Ковалев А.Ф. Основные производственные фонды и планирование. / А.Ф. Ковалев, А.Ю. Рудченко, Л.М. Зинкевич. – К.: Техника, 1990. – 239 с.

7. Дзикович В.Я. Формування і використання основних виробничих фондів колгоспів України / В.Я. Дзикович, М.Г. Ульянов. – К.: Наукова думка, 1973. – 127 с.

8. Гайдучок Т.С. Формування та використання основних засобів в аграрних підприємствах Центрального полісся : автореф. дис. канд. екон. наук / Т.С. Гайдучок. ДАУ. – Житомир, 2005. – 20 с.

9. Лагодієнко В.В. Формування оптимального складу основних виробничих фондів в аграрних підприємствах та підвищення ефективності їх використання: автореф. дис. канд. екон. наук / В.В. Лагодієнко. – Миколаїв, 2002. – 18 с.

10. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <[uprstat.gov.ua](http://uprstat.gov.ua)>

11. Блянкман Я.М. Эффективность использования основных фондов в сельском хозяйстве / Я.М. Блянкман. – М. : Экономика, 1981. – 277.

12. Дзикович В.Я. Методика исчисления фондоемкости сельскохозяйственной продукции в колхозах и совхозах / В. Я. Дзикович, Ю.Г. Мусяка, І.І. Лукінов. – К.: Урожай, 1974. – С. 48.